

Mariví Villaverde por Luis Seoane

Dignidade e entusiasmo

a

dignidade volvíaxar en barco e Ramón de Valenzuela regresaba naquel 1966. As cousas non se pintaban con xeito na Arxentina e tamén había un dezoito por volver. Mariví Villaverde, viaxara a Praga para ver a Fernando, o fillo máis novo, que estudiaba alá. Pasaran uns dez días do mes de xuño e ela utilizara Galiza como esa estación de paso. Ramón comunicábase que é mellor regresar e vende a casa da rúa Venezuela de Bos Aires, a casa véndese pola metade do prezo, o mundo depréciase na Arxentina. Os obxectos espállanse en agasallos, levántase a tenda, algunha roupa, todos os libros e os cadros son a bagaxe que empaqueta de novo a esperanza. Primeira estación Galiza. Mais Madrid loitaba por ter voz e ser unha capital no mundo, era unha ubicación oportuna para quen nunca perdera nin os sonhos nin a forza. Lugar privilexiado para continuar unha actividade política na clandestinidade, sempre con risco, iso si. Por iso moitos se instalaron en Madrid. Exilio marxinal que regresaba despois de facer voto de obediencia, para entrar. Outra vez estratexia. Mariví é traballadora dunha empresa importadora de cerámica e cristal de bohemia. Ramón retoma a escrita para continuar a mensaxe que iniciara con *Non agardes por ningún* para damos Era tempo de apañar. Mariví lembra este tempo con unha alegría que impresiona e coas súas lembranzas novas contaxia o clima de entusiasmo no que o cantar de Manolo Conde, o toledano que falaba un galego moi fermoso, era un lindo final de festa. Excursión pola provincia de Toledo, volver a Madrid co Seat 600 ategado de melóns e gargalladas. Vivíase nun clima de facer cousas, de actividade política, de non sufriren co sometemento. Mariví segue vivindo así. Os domingos pertencían ás reunións no Club de Amigos da Unesco, por alí andaba Patiño, Bautista Álvarez, Ben-Cho-Shei... Moitos riscos se correron en reunións, incluso de dirixentes do partido, no domicilio de Mariví, naqueles tempos nos que tamén Enrique Curiel estaba nesa beira, na mesma célula, tamén Alexandre Crbeiro.

Hoxe na casa de Mariví Villaverde están as pegadas da existencia de tantos que viviron a vida con gran vontade e que lle entregaron a Galiza o seu traballo cunha xenerosidade aínda moi descoñecida nalgúns casos. Os cadros das paredes non pertencen a unha musa, non son os dun museo, son os cadros da casa dunha compañeira xenerosa. Unha fermosa maternidade de Castelao. Ramón de Valenzuela nun óleo de Leopoldo Nóvoa, quen tamén lle pinta o porto de Bos Aires. Peixeiras de Pesqueira, a "Muller verde" do arxentino Leopoldo Presas, segue a mostra dos encontros co andaluz Antonio de Casas. Moitos debuxos de Laxeiro, un ofrécenos a Ramón novo, aí están "o naranxo" e tamén "o naranxo" para o libro de Ramón, Laxeiro é un mundo nesta casa. Seoane, que tamén debuxa a Mariví, e é unha Mariví granítica, telúrica, como as mulleres do pintor, deusas nais, gardadoras do saber e da dignidade, e Mariví é a vontade e a forza, transmisora de enerxía e entusiasmo. Nunha sala da casa está Xosé Luis de Dios. No cuarto de Mariví, os ollos impresionantes do amigo de sempre Díaz Pardo.

Víñeron tamén os libros e, repousando nun dos andeis da biblioteca, está esa figura de cerámica fermosa e estraña da Magdalena do artista plástico Geno Díaz, é un touro, empresa na que tamén traballara Mariví. Via-

xaron todos os libros e os *Tres tempos e unha esperanza* da escritora Mariví Villaverde. Memorias desde a narración e as vivencias dunha muller, que foi unha nena de infancia moi feliz, nunha Vilagarcía feliz, mais unha nena á que lle roubaron a adolescencia, obrigada pola represión da guerra. Temos tan poucas memorias escritas por mulleres, magníficas e necesarias, as de Sira Alonso, as de Isabel Ríos, as de Carmen Cornes, as de María Casares e máis actuais as de Pura Vázquez. Mariví Villaverde é unha escritora da que agardamos obra. Ela coordinaba conxuntamente con Arturo Cuadrado, a publicación Galicia da Federación das Sociedades Galegas. En Bos Aires nace a Mariví actriz. O teatro sempre estivera na súa vida, fora sosego nas lecturas que lle facía á súa tía Arxentina, a mestra republicana galeguista, represaliada naqueles días do 36, Mariví leváballe comida e alimentábao coa lectura. Cando chega a Bos Aires, no que sería o seu primeiro exilio, na compañía dos seus pais e irmáns, enferma de tuberculose a súa vida consistía nun obrigado repouso total, no que se lle impedía ata falar, a lectura acompañaba o seu paseo ata unha praza para apañar algunha raiola de sol, polas noites a radio achegábase a un teatro arxentino desde onde se emitía cada día a representación dunha obra. Ela escoitaba desde o leito.

No seu segundo exilio de Bos Aires, xa na compañía de Ramón, a súa casa de Castelao convértese nun lugar onde fan sesións de teatro lido, alí están, Alberto Vilanova, Roberto Villanueva. Deciden que hai que pasar á representación, erguer o pano. Entón o mundo complicase con illusións e alá vai Mariví, tren na estación de Castelao, ata a parada 11 e logo apañar o colectivo ata o Teatro Lucense ou o da Federación. E toda a familia metida no allo. Polas noites de regreso a casa está fría, axiña se quenta, ten remedio. Non é o frío que tronzaba o mundo e os sonhos dunha nena que vivira sucesos aterradores polo 36, aquel era un frío interior, imposible de calmar. Deciden vender a bonita casa de Castelao, para instalarse no centro da axitación cultural e creativa da que son activistas. Ramón e Mariví traducen e adaptan *O casamento do fanteiro* de J. Synge, que dirixe Roberto Villanueva e que se representa no Teatro do Centro Lucense de Bos Aires. Mariví Villaverde interpreta a personaxe da vella. Ramón escribe a peza *As bágoas do demo*, que vai dirixir Blanco Amor, que se representa no Teatro Castelao do Centro Galego. Mariví Villaverde interpreta a personaxe de Pepa. Ramón traduce e adapta o texto de Lauro Olmo A camisa, a Embaixada Española pretende evitar a súa estrea e argumenta que carecen de dereitos para representar a obra. E o propio Lauro Olmo quen desde Madrid envía a autorización e a representación ten lugar no Teatro da Federación. Un Fernando Valenzuela debuta como rapaciño. O que non sabía Mariví era o de Lois Tobío, o seu enrañábel amigo, xove profesora da Facultade de Dereito en Compostela dun mozo Ramón, polos tempos nos que nacia o Seminario de Estudos Galegos, logo asentado no Uruguai para que Mariví por fin o coñeza en persoa, no Congreso da Emigración en 1956, onde tamén coñecería a Xosé Velo e finalmente, aínda hoxe, o compañeiro do exilio e do regreso en Madrid. Mariví non sabía que cando Tobío traduce a *Nai Coraxe* e mais os seus fillos de Brecht, que vai publicar Edicións do Castro, na cabeza do traductor está a esperanza de que Ramón e mais ela se encarguen da representación. Non puido ser.

A súa casa de Madrid poboouse tamén de conversas con Seoane, Laxeiro, Dieste, Díaz Pardo e sobre todo Blanco Amor. Mariví garda un amor profundo por Eduardo, amigo da familia Villaverde desde sempre. Cando a nai de Mariví falece en Miramar é Blanco Amor quen lle fai a despedida máis fermosa que a nai poida ter. Algo que Mariví nunca esquece. A nai fora a muller feliz, coa familia reunida, fillos, irmáns, naquela casa grande de Vilagarcía. A muller que consegue os pasaportes falsos, que as libra dunha represión aínda maior. A nai heroina anónima, como a avoa, como as tías, ás que Mariví na súa memoria lles devolve o seu papel na historia.

Non é posíbel vivir desde o silencio, condenadas a errar sen memoria, e agora non penso en Mariví Villaverde, penso en nós. A dignidade e a verdade viñan tamén na viaxe de regreso e é a nós a quen nos toca andar a ponte para o diálogo, tamén con Mariví. Por certo, segue asistindo a todas as exposicións e indigna e descoñecemento que existe sobre a Galiza no exilio, sobre a Galiza Republicana. Tamén vai ao teatro.

MARGA POMERO